

Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet

gordana.ilicic@ff.sum.ba

UDK: 321.6

Pregledni članak

PREISPITIVANJE LINEARNE LOGIKE ILI OSLANJANJE NA VIŠESTRUKÉ ČIMBENIKE U POSTOJEĆIM TEORIJAMA RJEŠAVANJA ETNIČKIH SUKOBÁ

Sažetak

U radu se analitički sagledavaju preduvjeti koji demokraciju čine stabilnom ili nestabilnom u etnički podijeljeno društvo. Teorije proizišle iz proučavanja čimbenika koji pridonose stabilizaciji etničkih sukoba i djelotvornosti demokratskoga upravljanja suglasne su da duboke etničke i ostale društvene podjele predstavljaju snažnu prijetnju demokraciji. Uz to, došlo se do zaključka da je za sprječavanje sukoba i uspješno upravljanje potrebno uspostaviti takve institucionalne aranžmane koji su namijenjeni upravo podijeljenim društvima koji, prije svega, počivaju na podjeli moći. Osim nekoliko standardnih teorija koje se bitno oslanjaju na linearnu logiku, radi postizanja sveobuhvatnijega pristupa sagledavanju problema u radu propituju se i višestruki čimbenici metodom istodobna korištenja različitih teorija.

Ključne riječi: etnički sukobi; podjela moći; razina analize; uklanjanje razlika; upravljanje razlikama

A RECONSIDERATION OF LINEAR LOGIC OR A RELIANCE ON MULTIPLE FACTORS IN THE EXISTING THEORIES OF ETHNIC CONFLICT RESOLUTION

Abstract

The paper analytically looks at the prerequisites which make for a stable or unstable democracy in an ethnically divided society. The theories which came out of studying

the factors which attribute to the stabilisation of ethnic conflict and the efficiency of democratic management are unanimous that deep ethnic and other social divisions pose a severe threat to democracy. Additionally, a conclusion was made that for conflict prevention and a successful management it is necessary to establish institutional arrangements which are intended for divided societies, and which lie on the division of power. Apart from several standard theories which heavily rely on linear logic, due to achieving a comprehensive approach in viewing the problem, the paper questions multiple factors by the method of simultaneous usage of different theories.

Keywords: ethnic conflict; division of power; analysis level; difference removal; crisis management

Uvod

Znanstvene su teorije, slično kao i prakse sadržajne politike, prilično suglasne u prepoznavanju uzroka međusobnih napetosti i sukoba u osjetljivim višetničkim društvima. Međutim, razilaženja nastaju u izdvajanju ključnih mehanizama uz pomoć kojih je moguće smanjiti napetosti i sukobe i koji bi omogućili djelotvorne oblike upravljanja. Stoga se stvaraju polemična sučeljanja i različiti interpretacijski pravci, dok je središte teoretskih rasprava sažeto oko ključnoga pitanja: Kako urediti demokraciju u podijeljenim društvima? U osnovi toga upita smješteno je saznanje da jedino demokratsko predstavljanje može ponuditi najbolje izgleda za upravljanje dubokim društvenim podjelama. Tom saznanju bitno je potpomogao treći val demokratizacije koji je u igru uveo Samuel P. Huntington s novoosmišljenim pojmom „valova demokratizacije“. On je povezao treći val s prva dva vala. Na taj način demokracije nastale unutar prva dva vala demokratizacije pripadaju krugu liberalnih zapadnih demokracija, poliarhija ili viševlašća, koje počivaju na postavkama slobode udruživanja i izražavanja, prava glasa i kandidiranja, na alternativnim izvorima informiranja, slobodnim i poštenim izborima te institucijama za donošenje javnih politika koje su ovisne o glasovima birača.¹ Začetci prvoga vala sežu još od Francuske i Američke revolucije, pa je u razdoblju između 1828. i 1926. godine gotovo 30 zemalja uvelo minimalne demokratske institucije vlasti. Drugi val demokratizacije djelovao je između 1943. i 1962. godine u Zapadnoj Njemačkoj, Italiji, Grčkoj, Turskoj, Japanu, Koreji, državama Latinske Amerike, Izraelu i

¹ Usp. Robert A. Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, 1971., str. 3.

postkolonijalnoj Indiji.² Dok je treći val otpočeo tijekom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, okončanjem desničarskih diktatura u Portugalu, Grčkoj i Španjolskoj te padom vojnih režima u Latinskoj Americi početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća, ovaj je val demokratizacije u isto vrijeme zahvatio i Istočnu Aziju, Tajvan, Filipine, Južnu Koreju i druge azijske države, a vrhunac je dosegnuo urušavanjem komunizma u Sovjetskome Savezu i Istočnoj Europi.³ Međutim, samo urušavanje nedemokratskih sustava vlasti nikako nije bilo i jamstvo da će se nastale demokracije i konsolidirati, što upravo pokazuju i trendovi nestabilnosti unutar tih, kategorijalno nazvanih, novih demokracija, koje se nužno suočavaju s brojnim problemima uspostavljanja institucionalne i procesne konsolidacije. Nadalje, neizostavno je naglasiti da neki autori osporavaju postavke „klasične“ tranzicijske teorije unutar koje je najspornija problematika konsolidacije demokracije s obzirom na društvenu strukturu i sociokulturne pretpostavke postkomunističkih društava.⁴ Uz to, pred bivše komunističke države bili su postavljeni i dodatni izazovi u demokratizaciji, koji su bili povezani s problematikama usko vezanima za sveukupno neliberalno naslijeđe.⁵ Na taj je način raspad nedemokratskih sustava vlasti omogućio razvoj transformacijskih teorija i zajedno s njima teorija institucionalnoga dizajna. U isto vrijeme mijenja se intelektualna tradicija te središnje teme političkih znanstvenika postaju teme koje pokušavaju dati odgovor na pitanje koji su institucionalni aranžmani pogodni za osiguranje stabilne i u isto vrijeme legitimne demokratske vlasti u višestruko oštećenim i u nekim slučajevima duboko podijeljenim društvima.

Upravo je podijeljenost društva unutar složena procesa demokratizacije, koji unutar sebe uključuje tri, ponekad i preklapajuća, procesa: slom staroga režima, uspostavu novih demokratskih struktura i procesa te konsolidaciju demokracije, bila najsloženija prepreka koja je dodatno opteretila tranzicijske problematike. Zato Francis Fukuyama s pravom govori o demokratskoj recesiji država koje

² Usp. Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, 1991., str. 15-55.

³ Usp. Wolfgang Merkel, *Transformacija političkih sustava: Uvod u teoriju i empirijsko istraživanje transformacije*, Politička misao, 2011.

⁴ Usp. Dražen Lalić – Pero Maldini – Ivana Andrijašević, „Otpunjelo oruđe: Neprimjerenost tranzicijskog koncepta za analizu konsolidacije demokracije“, *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 7(1), 2010., str. 29-50.

⁵ Vidi Adam Przeworski, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge University Press, 1991.

su se demokratizirale tijekom Hungtingtonova trećeg vala demokratizacije, jer se jedna od pet zemalja koje su bile dijelom trećega vala demokratizacije ili vratila na autoritarnost ili je bilježila bitnu eroziju demokratskih institucija.⁶

Ispostavilo se da je upravo podijeljenost ili pluralnost društva presudna postavka koja je tražila posebne oblike demokracije. John Sydenham Furnivall, britanski kolonijalni službenik, utjecajni povjesničar jugoistočne Azije i pisac, među prvima uputio je na to da u podijeljenoj društvu svaka skupina njeguje vlastitu kulturu i jezik, vlastite ideje i načine djelovanja⁷, dok su američki politolozi Alvin Rabushka i Kenneth Shepsle dokazali da u pluralnim društvima segmentalna različitost ima primarno političko značenje.

Društvo je pluralno ako je kulturno raznoliko i ako su njegovi kulturni dijelovi organizirani u kohezivne političke sekcije. Identifikacija pluralnog društva, dakle, postaje stvar promatranja. Politički organizirane kulturne sekcije, političke stranke utemeljene na zajednici, podjela glavnih društvenih skupina (npr. radnički sindikati) u kulturno homogene podskupine i politički apeli koji naglašavaju iskonske osjećaje služe kao nedvosmisleni pokazatelji pluralnog društva.⁸

Upravo iz tih razlika, a unutar usporednih istraživanja, Arend Lijphart razvio je jednu od najutjecajnijih tipologija koja prevladava unutar političkih znanosti, a to je dihotomna podjela na većinske i konsenzusne demokracije. Većinski je odgovor jednostavan i privlačan jer se vladavina većine približava demokratskomu idealu vladavine naroda. Alternativni, konsenzusni, odgovor jest vladavina većine samo kao „minimalan“ uvjet dopunjen težnjom za širokim sudjelovanjem u vlasti maksimaliziranjem tih većina. Većinski oblik koncentrira političku vlast u rukama većine, dok konsenzusni pokušava podijeliti, raspršiti i ograničiti vlast na mnogo načina.⁹ Konsenzusne demokracije kao takve nisu niti manje demokratske niti su nestabilnije ili neučinkovitije od većinskih

⁶ Vidi Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*, Profile Book, 2011.

⁷ “It is in the strictest sense a medley, for they mix but do not combine. Each group holds by its own religion, its own culture and language, its own ideas and ways. As individuals they meet, but only in the market-place, in buying and selling. There is a plural society, with different sections of the community living side by side, but separately, within the same political unit. Even in the economic sphere there is a division of labour along racial lines.” J. Sydenham Furnivall, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands*, University Press, 1948., str. 304.

⁸ Alvin Rabushka – Keneth A. Shepsle, *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Charles E. Merrill, 1972., str. 21.

⁹ Usp. Arend Lijphart, *Modeli demokracije: Oblici i učinkovitost vlasti u trideset šest zemalja*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2014., str. 19-20.

demokracija.¹⁰ I dok su konsenzusne demokracije ostvarive i u pluralnim i u nepluralnim društvima, drugi podtip demokracije, koji uključuje konsocijacijsku demokraciju, osmišljen je samo za podijeljena društva. Stoga su upravo kao reakciju na konsocijacijsku teoriju suvremene akademske rasprave razvile integrativnu teoriju podjele moći.¹¹

1. Konsocijativna i integrativna teorija podjele moći

Konsocijalizam svojim postavkama, ako se pažljivo kombiniraju i ako su ih prihvatile sukobljene strane, omogućuje smanjenje sukoba i izgradnju i održavanje mira u podijeljenim društvima. Izvorna Lijphartova teorija konsocijacijske demokracije, velika koalicija, veto, razmjernost u predstavljanju unutar izvršne i zakonodavne vlasti i autonomija segmenata s federalizmom, s vremenom je obogaćena suvremenim inovacijama u institucionalnim aranžmanima.¹² U nastanku i razvoju konsocijacijske demokracije, osim Lijphartove, Mirjana Kasapović skreće pozornost i na važnu ulogu i Gerharda Lehmbrucha koji takav oblik demokracije imenuje kao *Proporzdemokratie*, *Konkordanzdemokratie* i *Verhandlungsdemokratie*, pozivajući se na Hansa Kemana koji za nastanak konsocijacijske teorije uzima u obzir, osim Lembruchovih, i radove švicarskoga politologa Jürga Steinera te belgijskoga politologa Luca Huysea.¹³

Unutar konsocijacijskih obrazaca podjela vlasti definira se prema segmentalnoj pripadnosti, etničkoj, religijskoj, jezičnoj i sl., u skladu s kojom se osigurava određena razina autonomije. Segmenti dijele vlast prema točno predviđenim pravilima. Stoga se i političke stranke trebaju organizirati tako da zastupaju

¹⁰ Usp. Manfred Schmidt, „Political performance and types of democracy: Findings from comparative studies“, *European Journal of Political Research*, 41 (1), 2002., str. 147-163.

¹¹ Vidi Mirjana Kasapović, „Institucionalni dizajn – najkonjunktornija grana suvremene političke znanosti“, *Politička misao*, 41 (1), 2004.

¹² Vidi Arend Lijphart – Carlos H. Waisman, (ur.), *Institutional Design in New Democracies. Eastern Europe and Latin America*, Westview Press, 1996.; Arend Lijphart, „Constitutional Design for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 15 (2), 2004., str. 96-109.; Arend Lijphart, *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, Yale University Press, 1984.; Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale University Press, 1999.; Arend Lijphart, „Constitutional Choices for New Democracies“, *Journal of Democracy*, 2 (1), 1991., str. 72-84.

¹³ Usp. M. Kasapović, *n. dj.*, str. 105.

interese pojedinoga segmenta, uz proporcionalnu zastupljenost u zakonodavnome tijelu i u vladi, dok se sve važne odluke trebaju donositi uz konsenzusni pristanak svih. I u državnoj upravi, policiji, vojsci i ostalim važnim institucijama, uz pomoć jasno propisanih kvota, predviđeno je ravnomjerno sudjelovanje predstavnika svih važnih segmenata podijeljena društva.

Nedostatci koji se pripisuju konsocijacijskim postavkama svode se na demokratske deficite, prije svega izražene kroz neučinkovitost zbog sporosti donošenja odluka, kroz nepostojanje relevantne oporbe i kroz nadmoć političkih elita, što sve skupa ne pogoduje demokratskoj vitalnosti.¹⁴ Kritičari tim nedostacima dodaju i snažno izraženo zauzimanje za kolektivni identitet, što u konačnici vodi produbljenu podjela u društvu.¹⁵ S druge strane, zagovornici konsocijacijskih postavki odbacuju te tvrdnje i otvoreno se zauzimaju upravo za institucionalne dizajne koji kao podlogu imaju navedene aranžmane s opravdanom tvrdnjom, i u konceptualnome i u empirijskome smislu, da oni najučinkovitije ublažavaju sukobe u duboko podijeljenim društvima jer se upravo njima omogućuje međusegmentalna podjela vlasti uz uključenost, a ne isključenost, na političkoj, ali i na gospodarskoj pozornici.

Realne konsocijacijske aranžmane nije teško pronaći u primjeni čak i prije znanstvenih teorija i rasprava. Oni su početkom prošloga stoljeća zaživjeli u Nizozemskoj, koja je Lijphartu, rođenomu Nizozemcu, i poslužila kao primjer vjerski i socijalno duboko podijeljena društva, čija je politička elita, kao reakciju na to stanje, posegnula za prikladnim institucionalnim odgovorom. Slično stanje bilježi se i u Austriji nakon Drugoga svjetskog rata, u kojoj je velika koalicija upravljala zemljom od 1945. do 1966. godine.¹⁶ Primjer Belgije, koja kao najizraženije društvene rascjepe još uvijek izdvaja vjerska, socijalna i jezična pitanja, pokazuje kako je brojnim reformama sustava vlasti od početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća¹⁷ duboke društvene podjele ublažila upravo

¹⁴ Usp. Rudi B. Andeweg, „Consociational Democracy“, *Annual Political Science Review*, 3, 2000., str. 330.

¹⁵ Usp. Donald L. Horowitz, „Constitutional Design: Proposals versus Processes“, Andrew Reynolds (ur.), *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*, Oxford University Press, 2002., str. 25.

¹⁶ Usp. Arend Lijphart, *Demokracija u pluralnim društvima*, Globus nakladni zavod, Školska knjiga, 1992., str. 39.

¹⁷ Usp. Robert Senelle, „Constitutional reform in Belgium: from unitarism towards federalism“, Murray Forsyth (ur.), *Federalism and Nationalism*, St. Martin's Press, 1989, str. 51-95.

konsocijacijskim strukturama.¹⁸ I u Švicarskoj, koja kombinira podjelu vlasti s autonomijom županija i ograničenom središnjom vlasti te na taj način utječe na dugotrajnost i učinkovitost sustava vlasti, konsocijacijski model demokracije odolijeva društvenim podjelama i ublažava ih.¹⁹ Lijphart, stoga, i ističe da „iskustva Austrije, Belgije, Nizozemske i Švicarske u pogledu konsocijacije predstavljaju konkretne primjere kako demokracija može biti stabilan i djelotvoran sistem vladavine u pluralnim društvima“²⁰. Također, neizostavno je istaknuti da su unutar navedenih primjera, unatoč variranjima u približavanju idealnomu obliku konsocijacije, pronađena odstupanja od njega, kao što su unutar nekonsocijacijskih demokracija zabilježeni elementi tipični za konsocijaciju.

Brojni su drugi primjeri konsocijacijske vlasti, koji su s manje ili više uspjeha pokušavali primiriti duboke društvene podjele. U Libanonu je takav oblik vlasti bio implementiran od nezavisnosti 1943. godine do početka građanskoga rata 1975. godine, i drugi put 1989. godine sporazumom *Ta'if*, u Maleziji od 1955. do 1969. godine, a u Nigeriji od 1957. do 1966. godine. I države s mješovitim oblicima većinskoga i konsocijacijskoga modela, poput Kanade i Izraela, tako uspješno upravljaju vlastitim društvenim rascjepima. Oblik konsocijacijske demokracije zabilježen je i u izvornome *Daytonskom sporazumu* za Bosnu i Hercegovinu iz 1995. godine, koji je, pak, narušavan brojnim izmjenama. U Sjevernoj Irskoj od 1998. godine u sporazumu *Good Friday* te Makedoniji u *Ohridskome sporazumu* 2001. godine također su razvijeni obrisi konsocijacijske demokracije. Elementi konsocijacijske demokracije bilježe se i na Fidžiju i Cipru te čak kao kolonijalno naslijeđe u obliku neformalnih konsocijacija, poput one u Indoneziji i slično.²¹

¹⁸ Usp. John Fitzmaurice, *The Politics of Belgium: A Unique Federalism*, C. Hurst and Co., 1996., 121-142.

¹⁹ Vidi Théo Chopard, (ur.) *Switzerland Present and Future*, New Helvetic Society Yearbook, International Edition, Berne, 1963.; Wolf Linder, *Swiss Democracy, Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*, Macmillan Press, 1994.; Silvano Moecli, *Politički sistem Švajcarske: Kako funkcionise, ko učestvuje, čime rezultira*, University Press, Magistrat izdanja/Politička kultura, 2010.; Pascal Sciarini i dr., *Political Decision – Making in Switzerland: The Consensus Model under Pressure*, Palgrave Macmillan, 2015.

²⁰ A. Lijphart, *Demokracija ...*, str. 10.

²¹ Vidi A. Rabushka – K. A. Shepsle, *n. dj.*

S druge strane, najutjecajniji zagovaratelji integrativizma ili centripetalizma²², Donald Horowitz i Benjamin Reilly, kojima treba pridodati i manje poznata, ali ne manje utjecajna, Timothyja Siska, suprotstavljaju se konsocijalizmu i inzistiraju na međuetničkoj suradnji umjerenim pregovaračkim politikama kroz neetničko organiziranje radi pridobivanja svih etničkih skupina. Ovaj pristup nastoji ublažiti političke posljedice međusobnih razlika, a kao najistaknutije sredstvo za to naglašava dizajn izbornoga sustava uz pomoć kojega bi se postigla umjerenost kroz poticanje predizbornih koalicija između političkih elita pojedinih segmenata. Zagovaraju većinski oblik demokracije unutar kojega odnos većine i manjine nije etnički definiran.

Donald Horowitz, predvodnik integrativna centripetalizma, svoje težište interesa odmiče od razlučivanja koje je najpovoljniji dizajn za podijeljena društva na pitanje kakva je primjena toga dizajna u praksi. Prema Horowitzu institucionalni aranžmani koje postavlja konsocijacijska teorija uopće ne motiviraju vođe većinskih zajednica u podijeljenome društvu jer oni, s obzirom na brojčanu dominaciju, mogu upravljati i bez manjinskih zajednica²³, što je suprotno Lijphartovoj teoriji, prema kojoj čelnici jednoga segmenta moraju biti zainteresirani za trajnu suradnju s čelnicima drugih segmenata i stoga trebaju biti spremni na razne ustupke i na izniman napor kako bi se postigla potpora vlastitih pristalica, unatoč dubokim rascjepima koji ih razdvajaju. Prema Lijphartu upravo zbog tih razloga čelnici trebaju istovremeno osjećati privrženost očuvanju jedinstva zemlje i demokratskoga ustrojstva i zadržati većinsku potporu unutar vlastitoga segmenta.²⁴ Horowitz dovodi u pitanje tezu da su politički čelnici segmenata podijeljena društva tolerantniji od onih koje zastupaju. Njegov je stav da sklapanje kompromisa preko etničkih crta podjele nosi prevelik rizik i stoga unutar samih protuelita pobuđuje snažan otpor.²⁵ Suprotstavlja se konsocijacijskim

²² Usp. Timothy Sisk klasifikaciju glavnih pristupa podjeli moći svrstava u dvije kategorije: konsocijacijsku i integrativnu. Pojam *konsocijacija* koristi u odnosu na Lijphartovu formulaciju, a pri korištenju izraza *integrativni* poziva se na Horowitzove prijedloge. Međutim, i Horowitz i Reilly, dva glavna zagovornika potonjega pristupa, u svojim djelima taj pristup nazivaju centripetalizmom. Usp. Timothy D. Sisk, *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflict*, United States Institute of Peace Press, 1996., str. 34-45.

²³ Usp. D. L. Horowitz, *n. dj.*, str. 19.

²⁴ Usp. A. Lijphart, *Demokracija...*, str. 59.

²⁵ „When leaders compromise across ethnic lines in the face of severe divisions, there is usually a high price to pay. Counter-elites arise whomake an issue of the compromise, referring to it as a sell-out. Consociational theory assumes the existence of ‘group leaders’, but, even when groups begin

postavkama uz tvrdnju da ako velika koalicija, proporcionalna raspodjela resursa, podjela izvršne vlasti i manjinski veto predstavljaju motivacijski problem, u tome slučaju i kulturna autonomija sa svojom ishodima ravnopravnosti predstavlja dodatan problem i rezultat je slabljenja međuetničkih napetosti i nije dio ustaljenosti njihova reguliranja. Nadalje, Lijphartovoj teoriji zamjera i to što ne uspijeva podvući kritičku razliku između prijeizbornih i poslijeizbornih koalicija jer zanemaruje prijeizborne koalicije u kojima se postiže kompromis o međuetničkim pitanjima, dok potencira poslijeizborne koalicije koje kompromisno raspodjeljuju resore.²⁶

Dotičući Siskov pojam centripetalizma, kojemu je cilj stvaranje centripetalnoga zaokreta u političkome sustavu kroz umjerene politike,²⁷ Benjamin Reilly postavlja strategiju usredotočenu na umjereni centar i racionalne političare koji traže potpore izvan njihovih vlastitih etničkih zajednica. Ipak, za razliku od Siskova užeg definicijskog postavljanja proizišla iz Horowitzeve škole, pojam centripetalizma, koji Reilly obrađuje, odnosi se na normativnu teoriju institucionalnoga dizajna kojemu je cilj poticanje tri povezana, ali različita fenomena u podijeljenim društvima. Prvi je posezanje političkih elita za glasovima izvan vlastite etničke skupine potičući ih da prilagode svoju retoriku kako bi zahvatili višetetničku potporu. Drugi je takozvana politička arena za pregovaranje unutar koje politički akteri pregovaraju o međudržavnim, međuetničkim i drugim pitanjima koja su iznad stranačkih ili etničkih podjela. Treći su fenomen centrističke, agregacijske političke stranke ili koalicije koje traže potporu izvan vlastitih etničkih okvira te predstavljaju raznolik raspon programskih platformi.²⁸

Timothy Sisk raspravu pomiče na međunarodno posredovanje te na podjelu moći gleda prilično kritički. Pita se može li podjela moći spriječiti etničke sukobe i kako međunarodna zajednica može najbolje utjecati na održiva rješenja u konfliktnim situacijama. Naglasak stavlja na međunarodno posredovanje u et-

with a single set of leaders, compromise across group lines is likely to show those leaders to be merely party leaders opposed by leaders of other parties seeking the support of the same group. The centrifugal competition for group allegiance is an enormous constraint on compromise across group lines, and it renders the grand coalition, under conditions of free elections, a contradiction in terms.", D. L. Horowitz, *n. dj.*, str. 21.

²⁶ Usp. *isto*, str. 19–22.

²⁷ Usp. T. D. Sisk, *n. dj.*, str. 19.

²⁸ Usp. Benjamin Reilly, *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge University Press, 2001., str. 11.

ničkim sukobima radi sprječavanja ili zaustavljanja nasilja. Pri tome se poziva na slučaj Bosne i Hercegovine gdje je upravo odlučnost međunarodne zajednice da održi teritorijalni integritet, unatoč brutalnomu sukobu triju glavnih etničkih zajednica, presudila opstanku države.²⁹ Suprotno Horowitzu, Lijphartu i drugima tvrdi da ustavni inženjering ne bi trebao biti glavno središte istraživanja. S primjedbom da se većina studija o demokraciji u podijeljenim društvima previše usredotočuje na ispitivanje najboljih rezultata, umjesto da se usmjeri na promatranje načina na koji se ti ishodi razvijaju kroz pregovaračke procese.³⁰ Sisk ostaje u manjini po ovome pitanju s obzirom na to da bi većina komparativnih politologa rado predvidjela „kvalificiranu vjerojatnost“ rezultata promjene u izbornome zakonu ili demokratskome sustavu. Nadalje, premalo je argumenata koji idu u prilog odricanju potencijalne moći koje imaju institucije namijenjene rješavanju sukoba u podijeljenim društvima, posebno s obzirom na određen stupanj sposobnosti očekivanja kada je riječ o institucionalnim posljedicama.³¹

Centripetalizam je kao pravac usredotočen na izborni sustav kao glavni poticaj međuetničke akomodacije. Njegovi zagovornici tvrde da uporaba određenih izbornih pravila, koja ohrabruju političare da se izbore za glasove suparničkih zajednica putem objedinjavanja glasova, može izazvati međuetničko pregovaranje uz promicanje neetničkoga ponašanja. Pritom zanemaruju da je u duboko podijeljenim društvima to jako teško postići te da u praksi nema primjera uspješna centipetalizma, za razliku od konsocijacijskih aranžmana koji su pokazali da svojim mehanizmima olakšavaju upravljanje i omogućuju primjerenu demokratsku stabilnost za podijeljena društva.

2. Analitički model razdvajanja dviju uvriježenih razina analize na četiri razine, Karl Cordell i Stefan Wolff

U raspravi *Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses* Karl Cordell i Stefan Wolff razvijaju analitički okvir unutar kojega istovremeno smještaju više teorija, uz četiri razine analize: lokalnu, državnu, regionalnu i globalnu. Et-

²⁹ Usp. T. D. Sisk, *n. dj.*, str. 2.

³⁰ Usp. *isto*, str. 18.

³¹ Usp. Benjamin Reilly – Andrew Reynolds, *Electoral Systems and Conflict in Divided Societies*, National Research Council, 1999., str. 5.

ničke sukobe definiraju kao oblik grupnih sukoba u kojemu barem jedna od uključenih strana tumači sukob, njegove uzroke i moguća rješenja uz stvarno postojeće ili uočene etničke podjele. Termin povezuju s činjenicom da se organizirane etničke skupine zalažu za sustavno korištenje nasilja u strateške svrhe.³² U raspravi se pozivaju na Davida Singera koji je već 1961. godine u časopisu *World Politics* objavio rad *The Level-of-Analysis Problem in International Relations* u kojemu izražava ozbiljan problem razlikovanja sustavske (globalne) i podsustavske (nacionalne) razine po pitanju analize različitih procesa u međunarodnim odnosima. Singer pri tome daje nekoliko općih napomena o uporabi i korisnosti analitičkih modela, od toga da nude vrlo točan opis pojava koje se razmatraju do toga da pouzdano predviđaju događaje.³³ Osim Davida Singera, i Cordell i Wolff u svoju analizu uvode novije teoretičare poput Rogersa Brubakera i Anthonyja D. Smitha, a posebno ističu Michaela Browna koji sintetizira opće stanje discipline te predlaže dvostupanjski model. Brown pri tome upućuje na nedostatke dotadašnje literature koja je uključivala istraživanje čimbenika ili preduvjeta koji pogoduju nasilju, ali je pri tome zanemarivala postojanje unutarnjih okidača ili neposrednih uzroka sukoba. Cordell i Wolff smatraju da se Brownov pristup na dvije razine, s distinkcijom između razine sustava i razine jedinice, odmiče od detaljne analize te da terminologijom kojom naglašava regionalnu razinu zanemaruje onu globalnu.³⁴

Nadalje, oni upućuju i na to da novija literatura utvrđuje raspon i nekih drugih čimbenika koji se nalaze u neposrednome susjedstvu (mogućih) sukoba. Tu spadaju zajednice dijaspora, međunarodne norme o ljudskim pravima i njihovoj uporabi u opravdanju vanjske intervencije u etničke sukobe, moralni rizici koje intervencijski presedani stvaraju i poveznice između etničkoga sukoba i organizirana kriminala. Tomu dodaju i niz dokaza kroz novije primjere koji potkrjepljuju tvrdnju da instrumentalizirani lokalni etnički sukobi mogu poslužiti kao podloga za globalno djelovanje, primjerice džihad kroz aktivnosti *Al-Qaide*, te kao važnu dimenziju etničkih sukoba izdvajaju i tranzicijske proce-

³² Usp. Karl Cordell – Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses*, Polity Press, 2009., str. 5.

³³ Vidi David J. Singer, „The Level-of-Analysis Problem in International Relations“, *World Politics*, 14 (1), 1961., str. 77-92.

³⁴ Usp. K. Cordell – S. Wolff, *n. dj.*, str. 6-7.

se od komunističkih režima do liberalnih demokracija.³⁵ Upravo zato Cordell i Wolff predlažu analitički model koji razdvaja dvije uvriježene razine analize na četiri razine, pri čemu bi se svaka razina analize trebala baviti samom sobom i to s obzirom na ponašanje i utjecaj aktera na sukobe te s obzirom na trajanje i prestanak sukoba. Te su četiri razine: lokalna ili podsustavna razina, državna ili nacionalna, regionalna i globalna razina.³⁶

Tablica 1. Pristup razinama analize³⁷

<i>Razine</i>	<i>Državne strukture i akteri</i>	<i>Nedržavne strukture i akteri</i>	<i>Problemi</i>
<i>Lokalna</i>	lokalne elite/čelnici, vlasti i predstavnici središnje vlade institucionalni aranžmani i socioekonomske strukture	zajednice lokalnoga stanovništva/etničke skupine/vjerske skupine i njihove elite/čelnici i lokalne nevladine organizacije, pobunjeničke snage, interesne skupine privatnoga sektora, kriminalci	degradacija okoliša, nedostatak resursa, energetska sigurnost, sigurnost hrane, zarazne bolesti itd.
<i>Državna</i>	nacionalne elite/čelnici, središnja vlada, institucionalni aranžmani i socioekonomske strukture	zajednice, etničke skupine/vjerske skupine i njihove elite, čelnici i nevladine organizacije na državnoj razini, pobunjeničke snage, interesne skupine privatnoga sektora, kriminalci	
<i>Regionalna</i>	susjedne države i njihove institucije, regionalne ovlasti, regionalne međunarodne organizacije i njihove čelnici i elite, uspostavljene strukture političke i ekonomske suradnje	prekogranične/transnacionalne mreže (etničke, vjerske, civilno društvo, gospodarstvo, organizirani kriminal, pobunjeničke skupine itd.) i njihove elite i čelnici	
<i>Globalna</i>	moćne države i međunarodne organizacije globalnoga dometa i njihove elite/čelnici	međunarodne nevladine organizacije, skupine dijaspore, mreže međunarodno organiziranoga kriminala, transnacionalne organizacije i njihove elite/čelnici	

Cordell i Wolff kao temeljni okvir koriste različite razine analize kako bi klasificirali i kategorizirali raspone neovisnih, samo potencijalno uzročnih, varijabli za pronalaženje uzroka etničkih sukoba. Uz pomoć razine analize procjenjuju uspjehe ili neuspjehe određenih politika osmišljenih za sprječavanje, upravljanje i rješavanje tih sukoba. Isto tako, oni pronalaze i uzročne veze između čimbenika, koji su pak neovisne varijable, i specifičnih ishoda, ovisnih varijabli, od-

³⁵ Usp. isto, str. 7.

³⁶ Usp. isto, str. 8-9.

³⁷ Isto, str. 10.

nosno etničkih sukoba i njihovih sprječavanja te upravljanja njima. Teoretsku podlogu za takve teze pronalaze u teorijama međunarodnih odnosa, teorijama etniciteta i teorijama međuetničkih odnosa.

Smatraju da su teorije međunarodnih odnosa važne zbog problematika kojima se bave, prije svega pitanja rata i mira te zbog takozvanih unutarnjih ratova koji često nisu ograničeni unutar samo jedne države, kao i zbog socijalnoga konstruktivizma, za koji naglašavaju da je kao škola mišljenja ostao samo na razini metateorije, unutar kojega se naglašavaju međuljudsko ponašanje i interakcija, odnosno sposobnost i spremnost da se utvrde određene norme ponašanja.³⁸ Kao razlog važnosti međunarodnih odnosa u proučavanju etničkih sukoba uvode kategoriju vanjske intervencije država, regionalnih i međunarodnih organizacija kroz pristup prevencije sukobom. U tome pristupu izdvajaju očuvanje suvereniteta i teritorijalnoga integriteta država te održavanje međunarodnih standarda ljudskih i manjinskih prava. Nadalje, teorije međunarodnih odnosa priznaju da je glavna razlika između sustavske razine analize i podsustavske razine analize to da je na podsustavskoj ili nacionalnoj razini anarhično stanje stavljeno pod kontrolu kroz institucije vlasti. Međutim, ako vlada ne može štititi pojedince od bilo kakvih prijetnji, uspostavljaju se mehanizmi regulacije. Tako se teorije međunarodnih odnosa tiču samih institucija te se na globalnoj razini naglašava upravo važnost izgradnje pogodnih institucija s najboljim oblicima za uspješno rješavanje etničkih sukoba. Pri tome se ističe pretpostavka da su učinkovite institucije ključne za uspjeh u rješavanju sukoba i da su najbolje uspostavljene uz vanjsku pomoć.

I na kraju, važnost teorija međunarodnih odnosa za razumijevanje etničkih sukoba leži u pristupu razini analize. Lokalna, regionalna i globalna razina analize istovremene su, vertikalne razine upravljanja slojevitih vlasti unutar kojih se donose odluke o nizu različitih pitanja. Između tih razina (okomito) i unutar njih (vodoravno) željeni je resurs upravo moć. Tu se dolazi do razumijevanja etničkih sukoba na dva načina. Prvo, etnički sukob koji se događa na jednoj razini ne može se promatrati izolirano od drugih razina, s obzirom na posljedice koje proizvodi. Etnički sukobi dijelom su potaknuti odgovorima aktera sa svih razina, ali su i ograničeni strukturalnim čimbenicima koji određuju njihovo ponašanje. Drugo, pristup razini analize naglašava presudnost koju igraju institucije

³⁸ Usp. *isto*, str. 9-11.

u etničkim sukobima usmjeravanjem relevantnih aktera na svakoj razini. Učinkovite institucije omogućuju mehanizme koji dobro upravljaju različitostima. Ako su institucije oštećene na lokalnoj ili državnoj razini, a mirno upravljanje nije zajamčeno, postoji vjerojatnost da će uslijediti sukob. Istovremeno, neučinkovite institucije i njihova nesposobnost ili nespremnost na regionalnoj i/ili globalnoj razini može potaknuti jačanje sukoba.³⁹

Unutar teorija etniciteta Cordell i Wolff pronalaze omogućavanje polazišne razine u odnosu na pitanje same prirode etničkih odnosa. U znanstvenim krugovima postignuto je suglasje o dvjema vrstama teorija etničnosti, to su primordijalizam i konstruktivizam, kao i o tome da nema „čistih“ primordijalista niti konstruktivista. Primordijalizam tvrdi da je etnička pripadnost tako duboko ukorijenjena u povijesnim iskustvima i da ju se treba tretirati kao samu danost u međuljudskim odnosima, dok konstruktivisti smatraju da etnička pripadnost uopće nije povijesna, nego da je vrlo prilagodljiva pojava i praktični resurs koji pojedinci i grupe oportunistički koriste kako bi promovirali svoje sigurnosne i gospodarske interese te da je čak mogu i odbaciti ako alternativna rješenja nude bolje odgovore. I pojedinačni i kolektivni identitet doživljavaju se fluidno. Pojedinci ih mogu birati po svojoj volji, instrumentalizirati ih i manipulirati identitetom te mogu nastojati slijediti posebne ciljeve političke mobilizacije.⁴⁰ Samu esenciju etnosimboličke sinteze sažeo je Anthony D. Smith u opisu etničke grupe kao oblika kolektivne osobnosti, sa zajedničkim mitovima o precima, zajedničkim povijesnim sjećanjima, jedinstvenim kulturnim obilježjima, osjećajem posebnosti i različitosti.⁴¹

Kod teorija međuetničkih odnosa Cordell i Wolff izdvajaju dvije istaknute skupine teorija: teorije racionalna izbora i socijalno-psihološki pristup. Teorije racionalna izbora pretpostavljaju da se sudionici etničkih sukoba odlučuju na taj čin na temelju racionalnih izračuna gubitaka i koristi, pri čemu se u podteoriji, koja je usmjerena na sigurnost, kao glavno objašnjenje za sukob uzima strah za opstanak zajednice. Socijalno-ekonomski pristup etničkim sukobima kao glavnu varijablu uzima nejednakost među zajednicama. Oba skupa teorija pružaju različite, ali vrijedne uvide u samu dinamiku etničkih sukoba te u to

³⁹ Usp. *isto*, str. 11-14.

⁴⁰ Usp. *isto*, str. 14-15.

⁴¹ Vidi Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, 1998., str. III-III2.

kako i zašto je etnički identitet koristan resurs za mobiliziranje. Cordell i Wolff, ne dovodeći u pitanje same teorije, osporavaju njihovu univerzalnost. Tvrdi da, prije svega, etnički sukobi uključuju podjednako i vođe i sljedbenike te da pojedinci pri tome imaju mogućnost izbora. Stoga zaključuju kako sam motiv nije dovoljan da bi se objasnio etnički sukob, nego da su važni, posebice iz perspektive racionalna izbora i socijalno psihološke teorije, sredstva i prilike.⁴²

3. Uklanjanje razlika i upravljanje razlikama, John McGarry i Brendan O'Leary

Interesi i motivi teoretičara politike o propitivanju dosega etničkih sukoba i politika njihova upravljanja urodili su važnim teorijskim izvorom, studijom *The politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts*, koju su uredili John McGarry i Brendan O'Leary, vrsni poznavatelji teme. U uvodu studije naslovljenome *The macro-political regulation of ethnic conflict* unutar podnaslova *A taxonomy of the macro-political forms of ethnic conflict regulations* autori kategoriziraju i razvrstavaju politike rješavanja etničkih sukoba na dvjema razinama.⁴³ Jedna polazi od uklanjanja razlika, a druga od upravljanja razlikama. Unutar prve razine, uklanjanja etničkih ili nacionalnih razlika, smještaju genocid, prisilna masovna preseljenja stanovništva, podjelu i/ili secesiju (samoodređenje) te integraciju i/ili asimilaciju, dok u modele za upravljanje etničkim ili nacionalnim razlikama svrstavaju hegemonijsku kontrolu, arbitražu treće strane, kantonizaciju i/ili federalizaciju, konsocijalizam ili podjelu moći.⁴⁴ U nastojanju da upute na terminološku jasnoću svojih nalaza McGarry i O'Leary preciziraju da je riječ o taksonomiji makropolitčkih oblika reguliranja etničkih sukoba, a ne o mikropolitčkim sukobima, jer su po njima mikropolitčki sukobi manjih razmjera i uključuju, između ostalog, rigoroznu diskriminaciju i segregaciju unutar politika jednakih mogućnosti, odnosa u zajednici, kulturnih sadržaja, oblika izbornoga predstavništva itd.⁴⁵, dok pojam

⁴² Usp. K. Cordell – S. Wolff, *n. dj.*, str. 16-17.

⁴³ Usp. John McGarry – Brendan O'Leary, „Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict“ John McGarry – Brendan O'Leary, (ur.) *The politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts*, Routledge, 1993, str. 1-40.

⁴⁴ *Isto*, str. 4.

⁴⁵ *Isto*, str. 38.

„rješavanje“ obuhvaća i prekid sukoba i upravljanje sukobima. Upućuju na to da je riječ o taksonomiji koja je empirijska, a ne o tipologiji koja je klasifikacija prema ideal-tipovima. Tako je popis od osam načina rješavanja etničkih sukoba taksonomski jer se do njega došlo istraživanjem slučajeva prestanka etničkih sukoba i upravljanja etničkim sukobima te sastavljanjem sličnih slučajeva sa sličnim slučajevima. Međutim, dokazuju kako ovih osam načina mogu djelovati i kombinirano, mogu biti usmjereni na istu etničku skupinu ili pak različite strategije mogu biti usmjerene na različite etničke skupine unutar iste države.

McGarry i O’Leary svoju taksonomiju dijele kroz logičku razliku koja stvara tipološki kontrast: neki načini rješavanja etničkih sukoba nastoje ukloniti ili ukinuti etničke razlike, dok drugi pokušavaju upravljati posljedicama etničkih razlika.⁴⁶

Tablica 2. Taksonomija makropolitčkih oblika reguliranja etničkih sukoba⁴⁷

<i>Metode uklanjanje razlika</i>	<i>Metode upravljanja razlikama</i>
Genocid	Hegemonijska kontrola
Prisilna masovna preseljenja stanovništva	Arbitraža (intervencija treće strane)
Podjela i/ili secesija (samoodređenje)	Kantonizacija i/ili federalizacija
Integracija i/ili asimilacija	Konsocijalizam ili podjela moći

3.1. Uklanjanje razlika

Genocid i masovno preseljenje stanovništva često idu zajedno. Genocid su, kao sustavno masovno ubijanje etničkoga kolektiviteta ili njegovo posredno uništenje namjernim uklanjanjem uvjeta koji omogućuju njezino biološko i socijalno obnavljanje, provodili nacisti tridesetih i četrdesetih godina prošloga stoljeća te komunisti na prostoru Euroazije. Europski kolonizatori u objema Amerikama, Rusi u carskoj Rusiji, a Turci u Osmanskome Carstvu. Od 1945. godine genocid je počinjen u Sovjetskome savezu (nad Ingušima, Karačajima, Balkarima, Meshetijcima i Krimskim Tatarima); u Burundiju (nad Hutuima); u Paragvaju (nad Ače Indijancima); u Indoneziji (nad kineskim i autohtonim stanovništvom Istočnoga Timora) i drugdje. McGarry i O’Learyne libe se tvr-

⁴⁶ Isto, str. 5.

⁴⁷ Isto, str. 4.

diti da samo uvjereni optimisti vjeruju da je genocid zastario zbog trijumfa univerzalnih normi u „kasnoj modernoj“.⁴⁸ Uvjeti pod kojima genocid nastaje mogu biti unutardržavni i vanjski. Vjerojatnije je da će se državni genocid dogoditi kod: stvaranja i očuvanja imperija; nedostatka geopolitičkih resursa, kao što su vlastita država ili moćna dijaspora; raspada sustava kontrole unutar kojega podređena etnička zajednica postaje ranjivija; manjka vojne i političke moći dane etničke zajednice, unatoč tomu što posjeduje gospodarske i kulturne resurse.⁴⁹ Nasuprot tomu, vanjski se genocid ne mora izravno provoditi s razine državnih dužnosnika, provode ga većinom doseljenici koji posjeduju naprednije tehnološke resurse nad domorodačkim stanovništvom.

3.2. *Primjeri su kolonizacija i konkvistacija*

Prisilno masovno preseljenje stanovništva nastaje kada se jedna ili više etničkih zajednica fizički protjeraju iz domovine te ih se primora da živi na drugome području. Treba ga razlikovati od dogovorenih razmjena stanovništva koji su dijelom sporazuma o razdvajanju, kao što je sporazum između Grčke i Turske nakon Drugoga svjetskog rata. Iako se sudbina tako preseljenih ljudi razlikuje od onih prisilno preseljenih, sporazumna razmjena između država ne smatra se dobrovoljnom. Prisilno masovno preseljenje stanovništva ne dovodi do okončanja etničkih sukoba što, između ostaloga, potvrđuje slučaj preseljenja Palestinaca. Njihovo protjerivanje iz Izraela tijekom rata za osnivanje države Izrael kao posljedicu stvorilo je palestinsku dijasporu u susjednim zemljama, koja pomaže destabilizaciji Jordana, Libanona pa čak i Kuvajta. Osim što narušavaju temeljna načela ljudskih prava i egalitarne političke filozofije, prisilna preseljenja stanovništva nemaju moralna uporišta posebno zato što olakšavaju genocid i potiču vjerojatnost patnje žrtava.⁵⁰

Podjela i/ili secesija (samoodređenje) u načelu uvažava prava etničkih zajednica i podudara se s vrijednostima liberalno demokratskih institucija. Ako je uspješna, rješava etničke sukobe raspadom višetetničkih država i omogućavanjem izlaska onih zajednica koje to žele. Zanimljivo je da dekolonizaciju, između 1948. i 1991. godine samo se Bangladeš odcijepio iz Pakistana. Međutim, na-

⁴⁸ Isto, str. 7.

⁴⁹ Isto, str. 8.

⁵⁰ Isto, str. 9-10.

kon raspada komunističkih imperija secesija doživljava svoj uspon. U cijelome svijetu javljaju se brojni secesionistički i **polusecesionistički** pokreti. Ispostavilo se da podjela ili samoodređenje traže pogodne uvjete koji ne rezultiraju većim nezadovoljstvima.

Integracija i/ili asimilacija još je jedan oblik uklanjanja razlika stvaranjem novoga identiteta. Počiva na ideji pokušaja uklanjanja razlika unutar države kroz integriranje ili asimiliranje relevantne etničke zajednice u novu transcendentnu orijentaciju. I dok je građanskoj orijentaciji cilj skromniji – stvaranje građanskoga identiteta – etnička asimilacija nastoji stvoriti zajednički etnički identitet spajanjem razlika (*melting pot*). Integracija je službena težnja čelnika građanskih prava u Sjedinjenim Američkim Državama, Afričkoga nacionalnog kongresa u Južnoj Africi, unionističkih integralista u Sjevernoj Irskoj te demokratske ljevice u onim europskim zemljama koje se nose s prevelikom priljevom useljenika. Politike integracije smanjuju jaz između etničkih zajednica kroz socijalizaciju djece te kroz zakone koji osiguravaju jednaka prava svim pojedincima, a ne etničkim zajednicama kao takvima, dok asimilacijske politike zagovaraju stapanje etničkih identiteta ili u već postojeći (francuski) ili u sasvim novi identitet (sovjetski ili jugoslavenski). Odupiranje integracijama, a još više asimilacijama, kod određenih etničkih zajednica izaziva različite pokrete obnove i odcjepljenja, stoga liberalne demokracije u novije vrijeme pribjegavaju politikama multikulturalizma, umjesto integracijskih ili asimilacijskih strategija.⁵¹

3.3. Upravljanje razlikama

Hegemonijska kontrola najčešći je oblik upravljanja razlikama u višeetničkim ili dvoetničkim državama. Primjenjuje se uz institucionalnu pomoć represivnoga sustava, stoga je teže ostvariva u liberalnim demokracijama. Premda je i to moguće, ali samo u onim slučajevima kada je riječ o formalno demokratskim državama. To je načelo koje uspješno uspijeva upravljati etničkim izazovima s kojima se suočava državni poredak. Međutim, postoje ključne razlike među režimima koji prakticiraju hegemonijsku kontrolu. U autoritarnim sustavima obično se nije težilo uklanjanju etničkih razlika, iako se može tvrditi da su svjetske religije propagirale transcendentne identitete. Suprotno tomu, u komuni-

⁵¹ Isto str. 16-22.

stičkim hegemonijskim sustavima sustavno je proklamiran novi identitet: onaj koji će na kraju otkloniti etničke razlike kao nebitne za građanski identitet.⁵² McGarry i O'Leary dokazuju kako je normativna lekcija očita: većinski sustav liberalne demokracije, osmišljen kako bi pružio jake ovlasti vladajućoj opciji, nije jamstvo slobode za etničke manjine.⁵³

Arbitraža (intervencija treće strane) dvoetničke ili višetetničke države unutar literature koja problematizira ovu tematiku najmanje je priznata metoda. Glavni je problem s klasifikacijom koncepta arbitraže uključuje li ili ne uključuje i unutarnju i vanjsku arbitražu, „suradničku internacionalizaciju“ te snažnu intervenciju samoimenovanoga posrednika kako bi uspostavio stabilnost u određenoj regiji.⁵⁴ Sva tri problema imaju zajedničku odrednicu. Potrebno je odlučiti treba li se svaka aktivnost treće strane oko reguliranja sukoba klasificirati kao arbitraža ili će se termin arbitraža ograničiti samo na one slučajeve kada relevantnu intervenciju treće strane obilježava proceduralna neutralnosti. McGarry i O'Leary ipak preferiraju ovu potonju mogućnost. Arbitraža može biti unutarnja i vanjska s uključivanjem i „suradničke internacionalizacije“. Predstavlja intervenciju neutralna autoriteta i pristanak sukobljenih strana na suradnju. Razlikuje se od posredništva jer arbitar donosi odluke, a posrednik omogućuje njihovo donošenje. Unutarnju arbitražu provode pojedinci koji nisu pripadnici sukobljenih strana, državni stanoviti moralnog autoriteta ili najjača stranka u višestranačkom sustavu, što može biti upitno glede neutralnosti. Za vanjskom arbitražom poseže se kada su iscrpljeni unutarnji resursi. Mogu je voditi vanjski izaslanik ili država, dvije ili više država, ili može biti u obliku „suradničke internacionalizacije“ kroz Ujedinjene narode.⁵⁵

Kantonizacija i/ili federalizacija dva su teritorijalna načela makropolitikoga rješavanja etničkih sukoba koja su u suglasju s liberalno-demokratskim dosezima. Kantonizacija se smatra istoznačnicom za devoluciju na etnoteritorijalnoj osnovi unutar višetetničke države. Načelo kantonizacije primjenjuje ideju o prihvatanju etničkih razlika.⁵⁶ Federalizam je sličan kantonizaciji, ali nije identičan, jer federalne jedinice imaju više političke moći od kantona. Zagovornici

⁵² *Isto*, str. 23.

⁵³ *Isto*, str. 25.

⁵⁴ *Isto*, str. 27.

⁵⁵ *Isto*, str. 28-29.

⁵⁶ *Isto*, str. 31.

federalizma tvrde da ako se granice sastavnica federacije preklapaju s granicama važnih etničkih, vjerskih i jezičnih zajednica, federalizam biva učinkovit način rješavanja sukoba. U slučajevima Belgije, Kanade i Švicarske uspjeh federalizma utemeljen je na povijesnim okolnostima prostorne odvojenosti segmenata. Međutim, ako su zajednice zemljopisno disperzirane, federalizam teško njima upravlja, kao što je slučaj s Quebecom, s Flamancima u Valoniji, odnosno Frankofonima u Flandriji, Afroamerikancima u Sjedinjenim Američkim Državama, domorodačkim stanovništvom u Sjevernoj Americi i Australiji.⁵⁷ Isto tako, upravljivost postaje teža ako je položaj manjina podređen. Stoga se često javljaju poticaji za odcjepljenje od federacije.⁵⁸ Podjela moći zahtijeva stalne dogovore, usklađivanja, intervencije i dodatne konsocijacijske prakse, ali zato nudi moralne i druge prednosti nad istinskom kontrolom.⁵⁹

Konsocijalizam ili podjela moći može se koristiti na razini cijele države ili na nižim razinama koje su oštećene etničkim sukobima. Konsocijacijske postavke prihvaćaju etnički pluralizam te mu osiguravaju prava, slobode i mogućnosti razvoja političkih, društvenih i gospodarskih institucija kao jamstvo ravnopravnosti. Konsocijacijski sustavi trebaju ispuniti najmanje tri uvjeta za uspjeh. Suparničke etničke zajednice trebaju odustati od integracije ili asimilacije drugih zajednica. Politički čelnici etničkih zajednica moraju imati visoku motivaciju za razrješavanje sukoba i očuvanje konsocijacijskoga aranžmana. I na kraju, politički čelnici moraju imati određenu razinu političke autonomije kako bi, bez straha od optužbe za izdaju naroda, mogli pregovarati.⁶⁰

Različite su mogućnosti reguliranja etničkih sukoba, njihova procjenjivanja, provedbe i posljedica, jer, kako napominju McGarry i O'Leary, „svi smo pripadnici neke etničke skupine, ove ili one vrste, čak i kad to ne bismo htjeli biti“⁶¹.

⁵⁷ *Isto*, str. 33.

⁵⁸ *Isto*, str. 34.

⁵⁹ *Isto*, str. 35.

⁶⁰ *Isto*, str. 36-37.

⁶¹ *Isto*, str. 38.

Zaključak

Vrjednovanje i ocjenjivanje teorija o oblicima reguliranja etničkih sukoba izazov je koji nužno mora i može dovesti do razumijevanja demokratske prikladnosti upravljanja u tako podijeljenim društvima. Takva složena problematika otvara niz pitanja: Može li upravljanje u konfliktnim društvima biti i demokratsko upravljanje? Jesu li zapadna rješenja i oponašanje struktura demokracija iz prvoga vala demokratizacije primjenjiva na demokracije iz drugoga ili pak trećega vala demokratizacije? Jesu li razlike među segmentima podijeljenih društava iz tzv. novih demokracija dublje i veće od onih zapadnih? I u konačnici, je li najizvrsnija studija o izgradnji mira u podijeljenim društvima dostatna da bi kreatori politika po njoj mogli dizajnirati i provoditi demokratske standarde trajnoga mira? U političkoj stvarnosti pokazalo se da snažnu unutarnju dinamiku upravljanja podijeljenim društvima dodatno opterećuju nedemokratska naslijeđa, što je ujedno i najsloženija zagonetka koja se postavlja pred znanstvenu i političku javnost. Premda se trećim valom demokratizacije postupno uvodila tranzicijska paradigma, složenost postkomunističkih režima pokazala je da su izostanci demokratske političke kulture rezultirali manjkom građanske participacije, manjkom pregovaranja i suglasja. Zato Francis Fukuyama s pravom govori o demokratskoj recesiji država koje su se demokratizirale tijekom trećega vala demokratizacije, unutar koje su se neke zemalje ili vratile na autoritarnost ili su bilježile bitnu eroziju demokratskih institucija. Nadalje, primjer Bosne i Hercegovine, tipična podijeljenog tranzicijskog društva, pokazuje kako se umjesto konsolidacije demokracije dogodila „upravljana“ demokracija lošega međunarodnog nadzora i krhkoga mira. Postojeće se teorije rješavanja etničkih sukoba, bilo da je riječ o linearnome pristupu ili o uključivanju višestrukih čimbenika, oslanjaju na nekoliko nužnih polaznih dimenzija: podijeljena su društva općenito u osnovi puna sukoba, s tim da su najkritičnija upravo etnički podijeljena društva; podijeljena su društva dodatno opterećena ako imaju nedemokratska naslijeđa; veću šansu za konsolidaciju demokracije pruža konsenzusna od većinske demokracije, iako se i njoj šansa za uspjeh smanjuje ako je viši stupanj podijeljenosti društva.